

KUINKA ETNOMUSIKOLOGIA (EPÄ)ONNISTUI SUOMESSA

Suomen etnomusikologinen seura on jo 50-vuotias, mutta tieteenalan historia ei ole suoraviivainen menestystarina. Etnomusikologia tai musiikintutkimus ylipäätään on joutunut uhanalaiseksi kotimaisissa yliopistoissa. Itse tieteenalan nimikin on aiheuttanut polemiikkaa.

Etnomusikologia on vuosien varrella ymmärretty vaihtelevasti. Sitä on saatettu pitää kansanmusiikin tutkimuksena, Euroopan ulkopuolisten musiikkiperinteiden tutkimuksena, musiikin etnografisena tutkimuksena eli musiikkiantropologiana, kaiken paitsi länsimaisen taidemusiikin tutkimuksena tai kulttuurisena musiikintutkimuksena. Suomen etnomusikologinen seura sitoutuu näistä viimeisimpään: se määrittelee tieteenalan säännöissään ”musiikkia kulttuurisena ilmiönä tutkivaksi” (SES 2024).

Etnomusikologinen seura perustettiin vuonna 1974, ja sittemmin alaa saattoi opiskella eritoten Helsingin ja Tampereen yliopistoissa, jälkimmäisessä jopa pääaineena. Viime vuosina tieteenalanimike on kuitenkin

ajautunut sivuun – ellei peräti näkymättömiin – yliopistojen tutkintovaatimuksissa. Tampereella pääaineesta luovuttiin käytännössä jo vuonna 2012 ja musiikintutkimuksesta kaikkienensa vuonna 2019.

Osin Tampereen yliopistouudistuksen johdosta seura järjesti vuonna 2019 syyskokouksensa yhteydessä tilaisuuden, jossa keskusteltiin musiikintutkimuksen nykytilanteesta ja tulevaisuudesta. Tilaisuuteen oli kutsuttu kaksi alustajaa; muita osallistujia oli neljä. Kokous oli marraskuussa eikä kruunupäisestä kulkutaudista ollut vielä tietoaakaan, joten vähäisen osallistujamäärän syitä voidaan vain arvailla. Ehkäpä aihe ei ollut keskustelemisen arvoinen siksi, että nykytilanne ja tulevaisuus olivat turvattuja – tai siksi, ettei niistä kerta kaikkiaan kannattanut enää puhua.

TIETEENALAN SIRPALEET

Vanhan sanonnan mukaan epäonnistuneista muusikoista tulee musiikkitieteilijöitä ja epäonnistuneista musiikkitieteilijöistä etnomusikologeja, mutta onko siis niin, että musiikintutkimus kaikkienensa on epäonnistunut Suomessa?

Ehkei sentään, mutta eittämätön tosiasia on, että tilanne on ratkaisevasti erilainen kuin esimerkiksi Suomen etnomusikologisen seuran juhliessa 30-vuotista taivaltaan vuonna 2004 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasalissa. Yhdessä juhlapuheenvuoroista **Helmi Järviluoma** piti yhtenä osoituksena etnomusikologian voittokulusta sitä, että alan tutkijoista oli tullut professoreita useissa yliopistoissa. Järviluoma itse toimi Itä-Suomen yliopiston kulttuurin tutkimuksen professorina vuodesta 2005 alkaen.

Viime vuonna etnomusikologisen seuran juhliessa 50-vuotispäiviään osa kyseisistä professoreista oli eläköitynyt ilman seuraajia, eikä etenään uudistetussa Tampereen yliopistossa voi opiskella musiikintutkimusta käytännössä enää lainkaan. Jyväskylässä puolestaan on keskitytty kognitiiviseen musiikintutkimukseen, vaikkakin sikäläisessä huippuyksikössä yhtenä painopisteenä on niinkin etnomusikologinen aihe kuin ”musiikki voimavarana nuorille”. Sitäkin voi mitata. (JY 2025.)

Helsingin ja Turun yliopistoissa musiikintutkimuksen kandiopinnot on yhdistetty

muihin taiteentutkimuksen aloihin. Lisäksi säveltäjäkeskeisyys on korvautunut kulttuurisen analyysin opeilla. Akateemisia pyöriä on keksitty uudestaan aktivistisen tai yhteiskunnallisesti muutosvoimaisen musiikintutkimuksen nimissä – ikään kuin aiemmat musiikin naistutkimuksen muodot tai Suomen etnomusikologisen seuran sääntömääräinen tarkoitus ”levittää tietoa maailman musiikkikulttuureista päämääränään edistää kansojen välistä ymmärtämystä” olisivat jotain tyystin erilaista ja vanhentunutta (SES 2025; katso myös Seye ja Riikonen 2019, 129–130).

Mutta onko etnomusikologia lopulta epäonnistunut Suomessa? Rakenteelliset muutokset puoltavat väitettä, kun taas neromyytien ja sävelteosten autonomian nimeen vannovien tutkijoiden uskottavuus on ollut koetuksella jo vuosia – kenties **Sibelius**-tutkijoita lukuun ottamatta.

Etnomusikologinen seura on julkaissut vuodesta 1986 alkaen *Etnomusikologian vuosikirjaa*. Sikäli kun mikään tieteenala määrittyy nimensä mukaisen vertaisarvioitun kausijulkaisun perusteella, etnomusikologia Suomessa kohdistuu yhtä lailla kanteleeseen, oopperaan, ääniympäristöihin kuin pappien vaimoihinkin (katso Kilpiö, Niiranen ja Rantanen 2023).

Tieteenalan moniulotteisuuden pohjalta kohdistankin huomioni etnomusikologian (epä)onnistumiseen nimikkeen osasten poh-

jalta. Pohdin eritoten ”etnon” painolastia mutta myös sen niveltymistä ”musiikkiin” ja ”tieteeseen” (*logos*).

MONISELITTEINEN ETNO

Sananmukaisesti etnomusikologia on kansanmusiikin tai pikemminkin eri kansojen musiikkien tutkimusta (katso Moisala 1991). Suora käänös ei silti ole järin osuva, koska kansanmusiikki on vakiintunut eritoten eurooppalaisten paikallisperinteiden nimilapuksi sekä populaari- ja taidemusiikin rinnakkaisluokaksi.

Etno-etuliite on ongelmallinen myös siksi, että etnomusikologia-termin keksijäksi tituleerattu **Jaap Kunst** nimesi alun perin rotuopillisin perustein sen kohteeksi ”pääasiassa kaikkien ei-eurooppalaisten väestöjen, sisältäen sekä niin sanotut primitiiviset ihmiset että sivistyneet itäiset kansat, musiik[*in*] ja musiikilliset instrumentit”. Hänen mukaansa ”jokaisella rodulla, jokaisella

Tampereen yliopistossa ei voi opiskella musiikintutkimusta käytännössä enää lainkaan.

väestöryhmällä on oma musiikillisen ilmaisun tapansa”, mikä ”ei riipu vain väestön erityisestä psyykkisestä rakenteesta, vaan sillä on myös fysiologiset reunaehdonsa. Tämän tilanteen esiin nostamat kysymykset muodostavat etno-musikologian [sic] varsinaisen tutkimuskentän. [– – L]aulustaan lintu tunnetaan.” (Kunst 1955, 9–10.)

Myöhemmin Kunst luopui etno-etuliitteen yhdysviivasta ja korosti tieteenalan keskittyvän ”ihmiskunnan kaikkien kulttuurikerrostumien perinteiseen musiikkiin [eli] kaikkeen heimo- ja kansanmusiikkiin ja kaikenlaiseen ei-länsimaiseen taidemusiikkiin”. Hän rajasi silti edelleen myös länsimaisen populaarimusiikin tarkemmin perustelematta etnomusikologian ulkopuolelle. (Kunst 1969, 1.)

”Etninen” oli tuolloin – ja on nykyäänkin – kiertoilmaus ulkomuodoltaan, uskomuksiltaan ja tavoiltaan oudolle ja erilaiselle eikä siis suinkaan ”kansallisen” synonyymi. Siirto- maavalta-ajalla muotoutuneilla ajatuskierou- tumilla on toki osansa tässä, mutta varsina-

Tiedeyhteisössä etno-määreeseen suhtaudutaan vaihtelevasti. Etnomusikologian piirissä etuliitettä on pidetty suorastaan häpeällisenä.

nen syltityehdas perustettiin jo pari tuhatta vuotta aiemmin hepreankielisiä pyhiä tekstejä kreikkannettaessa: muita kuin juutalaisia (eli vääräuskoisia) tarkoittanut *goy* kääntyi muotoon *ethnikos*.

Tiedeyhteisössä etno-määreeseen suhtaudutaan vaihtelevasti. Etnomusikologian piirissä etuliitettä on pidetty suorastaan häpeällisenä viimeaikaisten dekolonisaatiovaateiden myötä, mutta kansatieteilijät ovat Suomessa nimenneet oman alansa uusiksi nimenomaan etnologiana (katso Amico 2020; Ruotsala 2020). Vastaavasti esimerkiksi Ruotsissa käytössä oleva *musiketnologi* ei vaikuta aiheuttaneen juurikaan kuohuntaa.

Otaksua siis sopii, että juuri musiikkiin liittyen etuliitteellä on oma erityinen painolastinsa. Nopean verkkohaun perusteella ”etnistä musiikkia” yleisempää on vain ”etninen ruoka”, eikä esimerkiksi sellaista kuin ”etninen kuvataide” ole olemassa sen enempää kuin ”etnistä autoiluakaan”.

Toisaalta Suomessa ”etnoa” on omittu myös niin sanotun nykykansanmusiikin sy-

nonyymiksi. Verkkosoite *etno.net* kuuluu Taideyliopiston Sibelius-Akatemian kansanmusiikin aineryhmälle, mutta toisaalta etnomusikologiaa ei mainita Taideyliopiston opinto-oppaassa lainkaan.

Lisäksi on jokseenkin eriskummallista, että juuri tällaisen ”etnon” tutkimusta varten on perustettu vuonna 2020 oma julkaisunsa *Satasarvi*, ikään kuin aihepiiri ei olisi sovelias *Etnomusikologian vuosikirjaan*. *Satasarvea* julkaisee Sibelius-Akatemian kansanmusiikin koulutusohjelma.

MUSIIKIN INHIMILLISYYS

Kysymys ei ole aihepiiristä, vaan lähestymistavasta. *Etnomusikologian vuosikirja* kytkeytyy minkä tahansa musiikin humanistis-yhteiskuntatieteelliseen antropologis-kulttuurintutkimukselliseen analyysiin. *Satasarvi* on taas ensimmäisessä pääkirjoituksessaan tehtyjen linjausten perusteella rajatumpi sekä aihepiirin että metodologiansa osalta: ”tavoitteena on edistää kansanmusiikin tutki-

musta [– –] sekä erityisesti nostaa esiin tutkivan muusikon näkökulmaa” (Kallberg ym. 2020, 1).

Satasarven pääkirjoituksen toteamus vihjaa kahdesta keskeisestä olettamuksesta: etnomusikologia ei ”edistä” kansanmusiikin tutkimusta eikä myöskään anna sijaa muusikkolähtöiselle tutkimukselle. *Etnomusikologian vuosikirjan* tuoreimpien numeroiden perusteella edellinen olettamus on perusteton, kun taas jälkimmäiseen puolestaan tiivistyneen paljon olennaista 2020-luvun tiedepoliitikasta ja musiikintutkimuksesta osana sitä.

Kysymys muusikkoudesta musiikintutkimuksen perustana ei suinkaan ole uusi. Usein musiikkitieteilijöiden ja etnomusikologien oletetaan olevan myös muusikkoja – toisin kuin esimerkiksi musiikkisosiologien tai kenties Ruotsissa musiikkietnologien. Silti sitä mukaa kun musiikkitieteen ja etnomusikologian yksiköjä lakkautetaan tai sulautetaan osaksi laajempia, käsitys musiikin ja sen tutkimuksen erityisyydestä pikemminkin vahvistuu.

”Etnon” metodologiset seuraamukset eivät kuitenkaan jää tähän. Musiikintutkijoilla on omat menetelmälliset mieltymyksensä, mutta silti useimmat myöntänevät, että mikään musiikillinen ilmaisu tai käytäntö ei sinällään vaadi tiettyä lähestymistapaa. Toki genre- ja metodiuskovaisia on kaikkialla. Tämä yhtäältä epäilemättä syventää tietyn aihepiirin tietämystä, mutta toisaalta usein rajoittaa kokonaan uudenlaisten kysymysten esittämistä.

Tässä yhteydessä myös valtioiden väliset rajat osoittautuvat tärkeiksi: etnomusikologia Suomessa ei ole välttämättä sama asia kuin etnomusikologia englanninkielisissä tieteenalan maailmanlaajuista mallia ylläpitävissä yhteyksissään. Toisin sanoen etnomusikologia yleisenä musiikkiin kohdistuvana kulttuurisia ja yhteiskunnallisia olosuhteita painottavana metodologiana on eri asia kuin musiikkiantropologia, jossa painotetaan etnografista kenttätöitä.

Etnomusikologian ytimessä eivät kuitenkaan ole metodologiset oletukset kansoista tai niiden kuvauskeinoista, vaan ontologiset ja epistemologiset kysymykset musiikista: mitä musiikki on ja mitä voimme tietää siitä?

Etnomusikologeilla on ollut tapana hokea **John Blackingin** muotoilua musiikista ”inhimillisesti organisoituna äänenä”, osin epäilemättä vastapainona musiikkitieteen nuottikeskeisyydelle. Epäilenpä, että kyseiset etnomusikologit eivät ole jaksaneet lukea Blackingin pamflettia loppuun asti, kas kun hän kääntää asetelman toisin päin ja käsittelee musiikkia ”äänellisesti organisoituna ihmisyytenä”, ihmiskunnan lajityypillisenä piirteenä. (Blacking 1973.)

Asiassa ei tarvitse luottaa vain etnomusikologeihin. Nykyaikana arvossaan olevat aivo- ja neurotieteilijät ovat nimittäin tulleet mittauksineen ja magneettikuvineen samaan lopputulokseen (katso Harvey 2017).

RISTIRIITOJEN PERIMMÄINEN EETOS

Lopputuloksena on tieteentutkimuksellisesti kiehtova ristiriitojen sumppu. Yhtäällä moraaliseen ylemmydentuntoon nojaavat aktivistiset musiikintutkijat syyttävät etnomusikologiaa etuliitteen rasismista, mutta samalla muilla tieteenaloilla saati toimialalla mennä porskutetaan. Tälle aktivistiselle tutkijajoukolle etnomusikologia on kuin täydellinen vanhempi: turvallinen kapinan kohde.

Toisaalla äänikeskeistä musiikin määritelmää toistavat etnomusikologit vahvistavat huomaamattaan käsityksiä musiikista toiminnan ja tutkimuksen alueena, joka jollakin tapaa vaatii erityisominaisuuksia. Tämä tietenkin sopii tutkivan muusikkouden asianajajille, sillä siten perustutkimukseen varatut resurssit saadaan kiepautettua taiteellisen toiminnan ja toimialan tarpeisiin.

Samalla kuitenkin juuri kovaakin kovemman musiikkiaivotieteen tulokset vahvistavat sen, mikä on etnomusikologeille ollut selviö jo pitkään: mikäli musiikin tutkimus jätetään vain muusikoille, ymmärrys aihealueesta ja ihmisyydestä kutistuu.

Etnomusikologian epäonnistumista on vauhdittanut myös avoimen vihamielinen suhtautuminen tieteelliseen tutkimukseen valtakunnan ylintä johtoa myöten. Yliopistohallintoa ”tehostettiin” ja työpahoinvointia lisättiin yliopistolain muutoksella vuonna 2010, ja sittemmin valtion rahoitusta on

suunnattu yhä enemmän poliittisesti ohjattuun ”strategiseen tutkimukseen”. Näin pitkäjänteisen perustutkimuksen edellytykset rapautuvat etenkin humanistisilla aloilla, perustuslaillisesta tieteen vapaudesta puhumattakaan.

Etnomusikologia on kuitenkin onnistunut ainakin kahdella tapaa. Vaikka se olisi-kin nimikkeenä katoamassa, sen opit ovat olennainen osa nykyistä musiikintutkimusta – maantieteellisestä, historiallisesta tai tyyli-lajiin perustuvasta rajauksesta riippumatta. Toiseksi se pakottaa vastustajansa perustelemaan kantansa, menetelmänsä ja käsitteelliset valintansa ja siten pitää tieteenteon perimmäistä eetosta yllä.

—
Kirjoittaja onnittelee 50-vuotiasta Suomen etnomusikologista seuraava ja kiittää Heli Aaltoa tekstiä koskevista kommentteista.

AV Villén on kulttuurisen musiikintutkimuksen professori Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa.

LÄHTEET

Amico, Stephen 2020. ”We Are All Musicologists Now”, or, the End of Ethnomusicology. *Journal of Musicology* 37:1, 1–32.
Blacking, John 1973. *How Musical Is Man?* Seattle ja Lontoo: University of Washington Press.
Harvey, Alan 2017. *Music, Evolution, and the Harmony of Souls*. Oxford: Oxford University Press.
JY 2025. *Musicconnect 2022–2026*. Jyväskylän yliopisto,

<https://www.jyu.fi/fi/hankkeet/musicconnect-2022-2026>. Viitattu 17.1.2025.

Kallberg, Maari, Ilmonen, Kristiina ja Näreharju, Juhani 2020. Hyvä lukija! *Satasarvi* 1, 1–3; <https://etno.net/julkaisu/satasarvi/satasarvi-1-2020-kansanmusiikin-tutkimuksen-aikakauskirja-finnish-journal-of-folk-music-research>. Viitattu 17.1.2025.

Kilpiö, Kaarina, Niiranen, Elina ja Rantanen, Saijaleena (toim.) 2023. *Etnomusikologian vuosikirja 35*. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura, <https://etnomusikologia.journal.fi/issue/view/10768>. Viitattu 17.1.2025.

Kunst, Jaap 1955. *Ethno-musicology. A study of its nature, its problems, methods and representative personalities to which is added a bibliography. Second enlarged edition of 'Musicologica'*. Haag: Martinus Nijhoff.

Kunst, Jaap 1969. *Ethnomusicology. A study of its nature, its problems, methods and representative personalities to which is added a bibliography. Third much enlarged edition of 'Musicologica'*. Haag: Martinus Nijhoff.

Moisala, Pirkko (toim.) 1991. *Kansanmusiikin tutkimus. Metodologian opas*. Helsinki: VAPK-kustannus ja Sibelius-Akatemia.

Ruotsala, Helena 2020. *Kansatieteestä etnologiaan*. Hiiskuttua 22.9.2020, <https://sites.utu.fi/hiiskuttua/kansatieteesta-etnologiaan>. Viitattu 17.1.2025.

SES 2025. Suomen etnomusikologinen seura: Yleistä, <http://www.etnomusikologia.fi/yleista>. Viitattu 17.1.2025.

Seye, Elina ja Riikonen, Taina 2019. Aktivistisen musiikintutkimuksen manifesti. Miksi juuri nyt ja mille yleisölle? *Musiikki* 4/2019, 127–132, <https://musiikki.journal.fi/article/view/89490>. Viitattu 17.1.2025.